

MEVLİD

Doç. Dr. Ahmet Hakkı TURABİ
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Türk Din Musikisi Anabilim Dalı Başkanı

Sözlük anlamı olarak “doğum yeri ve zamanı” anlamına gelen “mevlid”, İslam dünyasında Hz. Peygamber (sav)’in dünyayı teşriflerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Cenâb-ı Allah’ın alemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Peygamber (sav)’in velâdetleri hakkında İslam şairleri, adeta yarış edercesine edebî eserler vücûda getirmişlerdir. Bu manzum ve mensur eserlerde O’nun dünyayı teşrifleri, bu esnada meydana gelen mucizeleri ve harikulâde halleri, bilhassa O’nun gelişyle şereflenen insanlığın kurtuluşunu ve daha sonra İslam’la şereflenen müslümanların yoğun duygu ve sevinçlerini ifade etmeye çalışmışlardır. Kaynaklar bu anlamda ilk mevlid manzûmesini Endülüslü muhaddis ve tarihçi İbn Dihye el-Kelbî’nin yazdığını bildirmektedir. İbn Dihye, yazdığı *et-Tenvîr fî mevlîdi’s-sirâci’l-münîr* adlı eserini “Muazzam” lakabıyla bilinen Elbir emiri Muzafferüddin Gökböri’ye takdim etmiştir. Emir Muzafferüddin de tarihte ilk defa mevlid okutturan müslüman olarak kayıtlara geçmiştir.

Türk Edebiyatı’nda ise Türkçe kaleme alınan ilk mevlid Ahmed Fakih’in *Çarhnâme* adlı eseri olduğu; Türkçe kaleme alınan mevlid sayısının 200 civarında olduğu belirtilmektedir. Yazılan bu kadar mevlid arasında şüphesiz en çok kabul gören ve günümüzde de okunmaya devam eden mevlid, Sultan Yıldırım Bâyezid Han’ın imamı olan Süleyman Çelebi’ye ait olan ve *Vesiletü’n-necât* (kurtuluş yolu) isimli manzum eserdir. Süleyman Çelebi hazretleri, bu mevlidi 1409 senesinde yazmıştır. Aslen Emir Sultan’ın müridlerinden olan Süleyman Çelebi’nin mevlidinde tasavvufî işaretler de yer almaktadır ve kaynaklara göre bu mevlidde Aşık Paşa’nın *Garibnâme*’si ve Mustafa Darir’in *Siyer-i Nebî*’sinin etkileri hissedilmektedir.

Türk Din Musikisi’nin de en önemli formlarından olan ve asırlardır Müslümanlar tarafından şevkle okunan mevlidin ilk yazıldığı günlerden bu yana birçok bestesinin olduğu muhakkaktır. Mevcut bilgiler çerçevesinde mevlidin ilk defa bizzat Süleyman Çelebi ve Sinâneddin Yusuf tarafından bestelenmiş olabileceği söylenmekle birlikte, bir diğer bilgiye göre XVII. yüzyıl bestekarlarından Bursalı Sekban tarafından bestelendiği de ifade edilmektedir. Bilhassa Osmanlı Dönemi’nde Müslümanların yoğun bir şekilde rağbet ettikleri mevlid, başta Hz. Peygamber (sav)’in doğum gününde, mübarek gün ve gecelerde, düğün, sünnet merasimleri başta olmak üzere din büyüklerini anma, ölüm, doğum, hac veya asker uğurlaması vb toplumsal olaylarda okunmuştur. Günümüzde her ne kadar okuyucuların musiki bilgisine, hocalarından öğrendikleri veya üstadlardan işittikleri şekle dayanan mevlidi, aslında asırlar önce bestelendiği şekilde okumak gerekir. Osmanlı’nın son dönemlerinde unutulmaya yüz tutan geleneksel şekil, Mutafzâde Ahmed Efendi gibi zevâtın bu eski besteyi öğretme gayretlerine rağmen maalesef unutulmuştur. Bununla birlikte el yazması bazı mevlid nüshalarının kenar notlarında beyit ve mısraların hangi makam seyrine göre okunacağını gösteren bilgiler bizlere ulaşmıştır. Biz de bu çerçevede bir mevlid merasiminde bulunan unsurları ve bahirler çerçevesinde takip edilecek makam seyrini anlatmaya çalışacağız:

Bir mevlid merasiminde şu dört grup yer almaktadır:

1. Âşirhanlar: Kur’ân okuyanlar.
2. Tevşihhanlar: Tevşih ve ilahi okuyanlar.
3. Mevlidhanlar: Mevlid bahirlerini okuyanlar.
4. Duâhanlar: Dua edenler.

Mevlid merasimi, âşirhanın Kur’ân tilavetiyle başlar ve makam olarak okuyuşunu “saba” ailesinden (saba, çargâh, dügâh, şevkutarab vb.) bir makamla bitirir. Tevşih grubu da saba, çargâh, dügâh veya şevkutarab makamından bir tevşih okurlar. Bilhassa tevşih

okunması tavsiye edilir. Zira tevşih, bir Türk Din Musiki formu olarak “Hz. Peygamber (sav)’in doğumuna dair medhiyeleri terennüm eden, bilhassa mevlid ve mirâciye bahirleri arasında okunmak üzere bestelenen eserlerdir”. Günümüzde icra edilen ve hoş olmayan örneklerde tevşih ve ilahi grubunun maalesef akıllarına gelen her eseri okudukları gözlenmektedir. Tevşih veya ilahi grubunun bahirler arasında okuyacakları tevşih ve ilahilerde, bilhassa akabinde okunacak bahirlerin mevzuu ile alakalı eserleri tercih etmeleri gerekmektedir. Bu anlamda bilhassa geleneksel olarak zaten bu amaca matuf olarak bestelenen tevşihlerin icra edilmesi tavsiye edilmektedir. İlk bahir olan Münâcaat veya Tevhid bahrine özellikle Aziz Mahmud Hüdâyî hazretlerine ait ve çargah makamında olan “Kudûmün rahmeti zevk u safâdır Yâ Rasûlallah” isimli tevşihin okunduğu bildirilmektedir. Necdet Tanlak Bey bu eserin “mevlidin besmelesi” olarak tavsif edildiğini belirtmektedir. Okunan tevşihin akabinde “Allah adın zikredelim evvela” şeklinde başlayan tevhid bahrine aynı makamla girilir; saba ailesinden makamlar arasında gezindikten sonra bilhassa “Her ki diller bu duâda buluna, fâtiha ihsân ede ben kuluna” beytinde hüseyini makamında karar verilir. Burada duahan mevlidin mevlidin müellifine dua eder ve fatiha çeker.

Akabinde âşirhan Kur’ân-ı Kerim tilâvetine başlar ve hicaz makamıyla karar verir. Tevşih grubunun hicaz makamında okuduğu tevşih veya ilahiden sonra mevlidhan “Hak Teâlâ çün yarattı Âdem’i” mısrasıyla başlayan Nur bahrine girer. Bu bahirden önce genellikle hicaz makamından “Çün doğup tuttu cihânı”, “Yârab garib bîkesem” veya “Tende cânım” tevşihlerini okumak adet olmuştur. Bu bahir içerisinde segâh, hüzzam, müstear, eviç, ferahnâk, karcıgar, tâhir-buselik vb. makam geçkilerinden sonra rast makamıyla karar verilir.

Bu bahrin bitiminde topluca salavât getirilir ve âşirhan rast makamında Kur’ân okumaya başlar. Kur’ân tilâvetini müteakip tevşih grubu yine rast makamından bir tevşih okur. Bu babdan olmak üzere rast makamından “Yâ Rasûlallah şefâat eyle Allah aşkına” veya “Doğmazdı kalbe iman” isimli eserler okunur. Mevlidhan “Âmine Hâtun Muhammed ânesi” beytiyle başlayan Velâdet bahrini okumaya başlar. Bu bahirde saba, uşşak, hicaz, ısfahan, suznak, mâhur, nişâburek, segâh, nihâvend makam geçkileri yapılabilir. “İçtim ânı oldu cismim nûra gark” beytini gerdâniye perdesinde mahur makamıyla başlar ve hüseyini perdesinde nişâburlu kalış gösterir. Müteâkip beyitler arasında mevlidhan nişâburlu kalışlar yaptıkça tevşih gurubu salât ü selâm okur; daha sonra segâh makamıyla karar verilir. Bunun nedeni, segâh makamında salât ü selâma zemin hazırlamaktır. Duâhan ayakta kısa bir dua yapar.

Âşirhan, segâh makamında başladığı Kur’ân tilâvetini hüseyini veya uşşak makamıyla bitirir ve tevşih grubu aynı makamda bir tevşih veya ilahi icra eder. Bu bölümde uşşak makamından “Ey Hüdâ’dan lutf u ihsan isteyen” veya “Sivâdan kalbini pâk et” tevşihleri okunur. Mevlidhan da yine hüseyini veya uşşak makamıyla “Yaradılmış cümle oldu şâdümân” beytiyle başlayan Merhaba bahrine girer. Bu bahir içerisinde uşşak, pençgah makamları gösterilir ve segâh makamıyla karar verilir.

Âşirhan da segâh makamıyla başladığı Kur’ân tilâvetini hüzzam makamıyla sona erdirir; tevşih grubunun hüzzam makamında okuduğu “Yâ sâhibe’l-cemâl ve yâ sâhibe’l-beşer” veya “Merhaba ey fahr-i âlem merhaba” vb tevşihlerin akabinde mevlidhan aynı makamla “Söyleşürken Cebrail ile kelim” beytiyle başlayan Mîrâc bahrine başlar. Suzidil, kürdilihicazkar, eviç, saba, segâh, hicaz vb makam geçkileriyle süslenen bahir uşşak makamıyla sona erer.

Aynı makamla okunan Kur’ân tilâvetini yine uşşak bir tevşih veya ilahi izler. Bir başka mevlidhan da bu makamla “Yâ İlâhî ol Muhammed hakkiçün” beytiyle başlayan Münâcat bahrine girer. Bu bahrin sonunda “Ümmetimden râzı olsun ol Muîn” cümlesinin akabinde bütün topluluk “Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn” dua cümlesini seslendirir. Âşirhanın okuduğu son Kur’ân tilâvetinin ardından duâhanın yaptığı uzunca bir duayla mevlid merasimi sona erer.

Geleneksel mevlid merasimlerinde kasidehanların bahirler arasında kaside okuduğu bilinmekle birlikte, son zamanlarda bahirlerin ortasında da kaside okunduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda dikkat edilmesi gereken husus; kasidelerin güftelerinin, içinde okunduğu bahrin konusuyla alakalı olması gerektiğidir.

Son devrin meşhur mevlidhanları arasında Hâfız Sâmi, Mustafa Şevki Efendi, Hâfız Zeki Altun, Hâfız Kemal Efendi, Mecit Sesigür, Emin Işık, Aziz Bahriyeli, Hâfız Kani Karaca, Fevzi Mısır, Hâfız İlhan Tok, İbrahim Çanakaleli, İsmail Coşar gibi büyüklerimiz yanında gençler arasında da Yunus Balcıoğlu, Mehmet Hadi Duran, Fatih Koca, Yahya Soyyiğit, Bekir Büyükbaş, Selim Yıldız gibi hoca ve hâfız efendileri özellikle zikretmek gerekir.

Türk Din Musikisi'nin en önemli ve sanatlı formlarından biri olan mevlidin toplumumuz için ne kadar değerli olduğu hepimizin malumudur. Zira mevlid, kendisine muhabbetimizin ve hürmetimizin sınırsız olduğu Hz. Peygamber Muhammed Mustafâ (sav)'nın doğumunu anlatmaktadır. Bu bilgiler çerçevesinde mevlid merasiminin icra edileceği zaman ve mekan da oldukça önem arz etmektedir. Özellikle okuyucuların makam geçkilerini bilen musikişinas insanlar olması, geleneksel mevlidi bozacak ve yozlaştıracak hallerden kaçınan, Hz. Peygamber aşkıyla dolu insanlar olması çok önemlidir. Gerek zaman ve mekanın uygun, gerek okuyucuların güzel olduğu mevlid merasimlerinden hâsıl olacak hallerin Cenâb-ı Hakk'a ulaşacağı, O'nun affına ve Rasûlü'nün de şefâatına vesile olacağı asla unutulmamalıdır.

Kaynaklar:

Halil Can, *Dini Musiki Ders Notları*.

Bekir Sıtkı Sezgin, *Dini Musiki Dersleri*.

Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan, *Türk Din Musikisi Ders Notları*.

Dr. Ali Kemal Belviranlı, *Musiki Rehberi*, Konya 1975.

DİA, "Mevlid".